

A TERMÉSZET.

Szerkesztik:

DR. LENDL ADOLF

és

csikszentsimoni és ernyesi

LAKATOS KÁROLY.

Budapest, II., Donáti-utca 7.

Állattani, Vadászati és halászati folyóirat.

»A TERMÉSZET« előfizetési ára
»HALÁSZAT« melléklapjával együtt
egy évre 6 korona.
»Halászat« külön, egy évre 8 korona.

M megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Hymnusz a pusztához.

Mint a mohamedán kelet felé tekint,
Mildőn imádkozni készül istenéhez,
Feléd így tekintek pusztá, ott messze kint,
Valahányszor lelkem magasztost érez;
Te vagy ihletője! Minden a mi nagyság
Ide lenn a földön, a te képed mása,
Feneketlen mélység, végtelen magasság,
Összhanggá szilárdult meződ síkságába.

Óh, már hetek óta, hogy töled elváltam,
Csendes birodalmad lelkem előtt lebeg
És magamban járok e nagy láthatárba,
Melyet átvölgyvelnek a zombékos erek;
Mérhetlen kéksége felettem az égnek,
Simán alázkodva a föld elvesz benne,
Mintha ama távol csodás messzeségnek
Ráboruló táján a kapuja lenne.

Szinte el-elűnik előlem a pusztá
És csupán a mennynek szép országát látom,
Egy-egy felhő hajnal — alkonypirba úszva,
Halad által lassan a légoceánon;
Éz a hely, ahonnan a végtelenségnek
Örökké fátyolos, fényes arcát sejtem,
Itt a »kezdet« első percei még élnek
S a teremtő szótát hallatszik a csendben.

Mint egy függő nagy mécs, a nap fel-fellobban,
Tömjénfüstként pára a földet behúzza
És fedetlen fővel állok hajlékodban
Ólág szentegyháza: vadvirágos pusztá!

Egész valójával tűnik itt a lét fel,
Dicsőség, hatalom múltó semmiségi,
Itten az én szívem a nagy mindenséggel
Egy ütemre dobban és az istent érzi.

Nagyon messze tájnak fuvalmai szállnak
Nyomtalan léptekkel a síkon keresztül,
És szárnyukra hozzák ébredés s mulásnak
Forgó időszakát, — év, évre leperdül;
En nem kérdelem többé, mi lesz a poromból,
S milyen más alakban fogok felébredni,
Jól esik, ha lelkem a mulásra gondol,
Melynél itt a földön nincs hatalmasb senki.

Óh, hogy van egy közös, megfejtethetlen végzet,
A mely egyenlővé törpít mindnyájunkat,
Az óriás árnyék, mely keresztül léptet
A koronák felett s kedve szerint sújthat . . .
Mikor belenézek át e határon
A tulsó határba, lelkem reád talál
S láthatatlan kardod lebbenését látom
A száraz villámban, te mindig kész halál!

. . . S jön az éj, im eljön, — s ez a millió csillag,
Lehet, hogy egy nap volt, valamikor régen,
A mely felváltója lön az esti pirnak,
S az igazi nap volt, odafenn az égen;
Talán ott a tejút: kopott országútja,
Melyen hajdan ő járt, délről fel éjszakra
S ott melegét, hőjét, napról-napra újra
A hideg éjszaknak hiába kiadta.

Kisteleki Ede.

Az elvadult házi állatok kártékonyága.

Az ember házi állatai épen úgy, mint a kultúr-növények, gondozás nélkül csakhamar elvadulnak s néha vad állapotukban oly gyorsan szaporodnak, hogy egyes esetekben kártékonyak lehetnek.

Mikor *Ausztráliában* a lovak elvadultak, egyes vidékeken szaporodásuk oly mérveket öltött, hogy a legelőkön eleették a füvet a juh- és marhacsordák elől. A telepítvényesek ekkor kénytelenek voltak hajtóvadászokat rendezni a vadlovak ellen s a mennyire lehetett, ki is pusztították őket. *Észak-Amerika* nyugati államaiban, különösen pedig *Nevedában*, szintén roppant károkat okoztak az elvadult lovak, úgy, hogy 1897-ben törvénybe iktatták, hogy minden birtokos köteles területén a vadlovakat lehetőleg kipusztítani. A lelőtt lovak hulláit pedig megmérgezték s a rókákat és farkasokat pusztították velök.

Dél-Amerika szigetein nagyobb mennyiségű disznót bocsátottak szabadon, hogy a hajósok könnyen juthassanak friss húshoz. A szabadon bocsátott disznók azután annyira elszaporodtak, hogy az utazók állítása szerint egy vadász naponta ötven darabot is lőhetett. *Cook* kapitány, *Ausztrália* felfedezője, 1770-ben *Új-Seeland* szigetére vitt disznókat, de ezek ott annyira elszaporodtak, hogy rendkívül nagy károkat okoztak. Száz évvel később már jobbra a sziget északi részére vonultak s dr. *Finsch* ornithologus és utazó állítása szerint az aránylag kis területen oly mennyiségben voltak, hogy három ügyes vadász 48 óra alatt 25.000 (?) darabot hozott terítékre.

Hogy az elvadult juhok és kecskék mily borzasztó pusztításokat vihetnek végbe az erdős vidékeken, példa rá *Szent-Ilona* szigete. Ez a sziget felfe-

dezésekor — a 15. század elején — sűrű erdőszéggel volt borítva. Ma pedig, az emberi lakások körül levő kerteket és pagonyokat kivéve, az egész szigeten (122 négyzet km.) nincsen egyetlen fa, vagy bokor; az egész sziget puszta, lakatlannak látszó, kopár bazalt-szikla. S e szigetet a kecskék tették ilyenné. Ugyanis 1513-ban, mikor a portugálok letelepedtek a szigeten, nagy mennyiségű kecskét vittek magukkal s a szigeten szabadon bocsátották őket, abban a hiszemben, hogy a magára hagyott nyáj majd ellátja őket elegendő hússal és tejjel. De a jó portugálok csalatkoztak. Mert a kecskék nagyon hamar elvadultak s bevették magukat az őserdőbe, a járhatlan sziklatömbök közé s minthogy sem ember, sem állat nem pusztította őket, elszaporodtak, annyira, hogy 75 év múlva már ezrekre ment a vadon élő kecskék száma. E hatalmas kecskenyáj gyorsan elpusztította a fiatal fákat, cserjéket, bozótokat s a milyen mértékben fogyott a sziget talaját közvetlenül védő növényzet, oly mértékben növekedett a tropikus éghajlat roppant esőinek pusztító hatása. Pár évtized alatt az eső lemosta a bazalt-sziklák felületéről a növényeket termő humuszt s az erdők lassankint elpusztultak. 1799-ben, tehát mintegy száz évvel a kecskék elszaporodása után, fák már csak elvétve fordultak elő a szigeten.

A sziget akkori kormányzója jelentette kormányának, hogy talán még be lehet fásítani a szigetet, ha a kecskéket kipusztítják, de ezt a kormány nem engedte meg. Egy századdal később a sziget kormányzója bejelentette az anyaországnak, hogy a szigeten egy fa sincs többé. Jelenleg a szigetlakók faszükségletüket kénytelenek bevitel útján fedezni. Évente körülbelül 60.000 korona értékű fát szállítanak a szigetre.

„Lord úr.“

— „A TERMÉSZET“ eredeti tárczája. —

zen a néven ismerte mindenki. Nem származott ugyan a ködös Albionból, életrajzirói azt jegyezték fel róla, hogy valahol a csehek közt jött a világra, ott volt nevelésben, tudományának magvait cseh földön plántálgatták és csak akkor került Magyarországra, midőn ellátták mindazon ismeretekkel, melyek jövendő életcéljához szükségesek valának.

»Lord úr«-ban azonban igen sok volt az igazi angol lordok komolyságából. Megfontolva cselekedett mindent, nem hebehurgyáskodott, alkalom adtán megvolt benne a kellő erély, válságos pillanatokban a törhetlen bátorság. E jeles tulajdonságai által kivívta mindazok szeretetét, a kik ismerték.

Nem volt egyetlen ellensége sem, a legnagyobb szeretettel vettük körül mindannyian, mert hű volt, ragaszkodó volt mindhalálig, e tekintetben nem vetekedett vele senki azok közt az emberek közt, kikkel életünkben érintkeztünk.

Kedves olvasóm, bizonyára kíváncsi vagy arra, hogy ki volt hát ez a »Lord úr«, a kit ily meleg sorok kísérésében mutatunk be, ki oly jeles tulajdonságokkal birt.

Az a »Lord úr« — nem volt más, mint az én érdemekben megöregedett, szeretettel környezett vadászkutyám. Hm! Csak egy kutya! Érdemes is arról ennyit firkálni — így szól az, a ki nem vadászember, — de az, a ki éveken át tanulmányozta

egy-egy kedvelt kutyájának, hűséges vadásztársának életét, működését, — az elnézi és megbocsátja azon gyöngeségünket, hogy az alábbi sorok csak egy kutya életével foglalkoznak.

* * *

Gyönyörű, napfényes őszi délutánon egyik barátommal az alibunári mocsarak és nádasok közt vadászgattunk. Ez időtájt érkeztek a mocsári szalonkák nagyobb számmal, a vadászat szép eredményrel kecsegtetett. Jól is sikerült volna minden, ha vadásztársam nem épen akkor kivánta volna bemutatni nemrégiben azelőtt Csehországból hozatott új vizsláját.

Az a híres kutya-familiából eredő (keresztlevelét már előbb átvizsgáltuk) — drága állat épen nem úgy viselte magát, mint a mily viseletet hirdetett előtanulmányai után vártunk volna tőle. Megkergetett minden vizicsibét, még a nádi verebek után is kapkodott, egy-egy felrebbenő gém, vagy bölömbika után eszeveszettül rohant, száguldott a mocsár sarában, a szalonkákat messze felverte, elriasztotta.

Barátom dicshimnuszai után, melyekkel új kutyáját elhalmozta — látván a történeteket, eleintén csak mosolyogtam a bajszom alatt, majd úgy kedélyesen azt kérdeztem:

— Barátom! nem olyan Gozdu-féle »Steinhund«-e ez a te drágalátosod?!

— Istók ucsce! ezzel a döggel csakugyan becsapott a cseh liferáns . . . mennyi pénzt dobtam ki érte . . . azután még szekirozol is ráadásul . . . ha még egyszer előre szalad, lepuffantom.

— No akkor ugyan igen nagy bolondot cselekednél,

Dél-Kalifornia partjai mellett fekvő *St.-Barbara* sziget-csoport és *Guadalupe* sziget majdnem úgy jártak, mint Szent-Ilona. E szigeteken is szabadon bocsátották a kecskéket s ezek elszaporodva, kipusztították az erdőket, de a szigetlakók gondoskodása folytán az erdők helyét ma már harasztosok foglalják el s a kecskék minden akadály nélkül szaporodhatnak. A sziget-csoport több szigetén nyaranta kecskevadászokat rendeznek, a mi rendkívül emeli az illető szigetcske idegenforgalmát s egyúttal a kecskék túlságos szaporodását is meggátolja.

Az elvadult macskák sokkal nagyobb károkat okozhatnak, mintsem gondolnók. Hiszen a macska félig vad természetét az emberi lakások közelében is megtartja s éjjeli kalandozásainak számos madár esik áldozatul. Ha pedig teljesen elvadul egyes magános szigeteken, a sziget madárvilágát komolyan veszélyezteti. *Sable-Island* szigeten, *Új-Skócia* mellett, 1880-ban a telepítvényesek macskái elvadultak s annyira elszaporodtak, hogy pár év alatt teljesen kipusztították a szigetről a tengeri nyulat, mely azelőtt rengeteg mennyiségben volt a szigeten. A *Kerguela* sziget-csoport egyik kis szigetén, a hol a csetvadászok telente szoktak tartózkodni, az elvadult macskák annyira elszaporodtak, hogy a szigetet „*Macska-sziget*”-nek nevezték. Ezen a szigeten a macskák majdnem kizárólag éneklőmadarokból táplálkoztak. Dr. *Abbot* állítása szerint az *Aldabra* szigetcsoport legnagyobb szigetén — mintegy 200 tengeri mérföldnyire *Madagaskar*-tól — az elvadult macskák egy gázlófajt, a *Rangelius aldabranus*-t, mely kizárólag ezen a szigeten fordult elő, teljesen kipusztították.

A *Chatham* szigeteken (*Új-Seeland*-tól 500 tengeri mérföldnyire keletnek) körülbelül hatvan éve, hogy az emberek letelepedtek. A telepítvényesek

macskát, kutyát és disznót vittek magukkal. A macskák csakhamar elvadultak s a szigetek madárvilágát, mely 55 fajból áll s 13 faj kizárólag ezeken a szigeteken található, a kipusztulás veszedelme fenyegeti. A gázlók közül két nevezetes faj pusztult már el, a *Cabalus Dieffenbachii* és a *Cabalus modestus*.

T.

A lóról.

Mikor a nagy Teremtő hat nap alatt megalkotta a világot, ezt az ideális szép világot, benépesítette óriási és apró lényekkel; mikor atyailag gondoskodott mindenről, amit megteremtett, akkor végre a hetedik napon megformálta az embert is, az ő képére és hasonlatosságára. Talán mint a legnagyobbat és legmagasztosabbat, vele kezdhette volna isteni munkáját s azután vehette volna körül atyai jóindulattal, mindazokkal, melyekre az ő kedves embereinek életében szüksége lesz.

Nem így tett. Előbb berendezte neki a világot. Azután az embert tette oda a minden kész közé. Bemutatott neki mindent. Ime, ezeket teremtettem én neked. Ezekre mindre szükséged lesz. Tanuld megismerni őket s azután használd fel gyarló munkádnál.

Mit tett az első ember?

Mert dolga vajmi kevés akadt, az unatkozó ember pedig legelőbb megéheznek, ez köszöntött be ő hozzá is legelőször. Az első éhséget a növény-világ kínáló gyümölcsével csillapította. Csak később, mikor a vegetáriánus

lehet, hogy vizivadászatra eddig még nem oktatták, majd bele-tanul, addig pedig szijra vele, meg kell kötni.

Vadásztársam úgy is cselekedett, de rossz kedve épen nem akarta elhagyni, annyival is inkább, mert a tüzes vérű állat minden lövésnél majd eltépte magát gazdájától; örökösen nyugtalankodott.

Kóborlásaink közben, a nádas szélétől alig húsz lépésnyire, egy ritka szép példány kanalas gém emelkedett föl. Én azonnal rálöttem, társam puskájának durranását is hallottam, de ijedten fordultam meg, mert a sörétek közvetlen mellettem tépték szét a kákát.

Egy pillanat alatt az a gondolat villant meg agyamban: »— ez az ember most meglőhetett volna, — miért nem vigyáz. Szemrehányó, haragos pillantást vetettem felé, de rögtön jóízű kacagásra fakadtam, mert társam akkor kapaszkodott ki a sárból. Arcza, keze, ruhája, puskája és tarisznyájáról csak úgy csurgott le a bánáti híres fekete földnek szurokszerű sara.

A dolog úgy történt, hogy az én lövésem után a megkötött erős vizsla nagyot rántott a gazdáján, a szíjat elszakította, előbb azonban a sárba rántotta gazdáját. Ő nem szólt egy szót sem, hanem felemelte a puskáját és rálőtt a kutyájára, mely ordítva futott felé és lábai közé menekült.

— »Elvégezzük a dolgot rögtön, ez sem fog engem többé bosszantani.«

Mínt hogy a kutya nagyon közel volt hozzá, másodszer nem lőhetett. Főlemelte puskáját s a puskatussal akarta agyon-sújtani a szegény állatot. Arika azonban már nem volt ideje,

mert én megragadtam a puskáját, másik kezemmel pedig a kutyát rántottam félre.

Ő szinte toporzékolt dühében.

— Ereszd el a kutyámat, mert reád lövök!

— Azt ugyan nem teszed meg s én is felemeltem a puskámat.

Egy darabig így állottunk egymással szemben, farkaszemet nézve.

— Édes barátom, mérsékelj magad.

— El kell pusztítanom. Miatta te is halálos veszedelemben voltál. Hátha előbb véletlenül agyonlőttelek volna.

— Tudod mit, add nekem ezt a kutyát.

Barátom pár haragos pillantást vetett reám, neki indult a tisztásnak s visszakiáltotta:

— Jó! Legyen a tied, de gondoskodj róla, hogy a szemem elé ne kerüljön többet.

Én zsebkendőmet a vízbe mártottam, az állat sebeit ki-mostam, a söréteket részben kiszedtem s hideg borogatást alkalmaztam. A szegény állat hálás pillantásokkal jutalmazott s hozzám simult.

Igy került hozzám »Lord«, az én kedves kutyám, hűséges szolgám; a neve mellé később kitüntetésként került oda az »úr« jelző.

* * *

»Lord úr«-ból egy évi kemény dresszura után híres vadászkutya lett. Régi gazdája sokat sóhajtozott utána, nemcsak lemondott gyilkos szándékairól, hanem mindenképen vissza

eledeleket únni kezdte, használta fel bizonyára az állatoktól eltanult vérengző operációkat éhsége csillapítására.

Elfogta az eléje került vadat. Annak vérért vette, azt itta meg. Bőrével pedig testét takarta be. Később megtanulta, hogyan lehet a kemény, nyers húst lapos kövek között puhára zúzni s úgy könnyebben megehetni. Az éhség volt az, mely megtanította őt a gyilkolásra, rablásra, stb. Legyilkolta a köréje csoportosuló állatokat. Ellopta a madár tojásait. A méhtől annak mézét. A fáról a gyümölcsöt. Először az ösztön, azután a tapasztalat megtanította őt sok mindenre. Az állatok elmenekültek előle. Magára hagyták. Teljesen egyedül maradt. Ekkor jött a legjobb és legszigorúbb mester, mert megtanította őt gondolkodni. De meghozta magával az első verejtéket, — később ránczot a homlokra, az első könyecpét a szembe, — ez volt a kényszerűség. Futnia kellett a vad állat után, mert az már nem várta be — félt tőle. Méh csipte ujját; a patak hús vizébe mártotta, ott nem fájt az úgy. Ekkor ismerte meg a boldogságot is. Boldog volt, ha sikerült cselvetéssel elfognia a menekülő vadat.

Mikor azután teljesen magára maradt, ekkor nyomorgott, ekkor nélkülözött, szenvedett. Ekkor látta, milyen gyámoltalan önmagában.

A létérti küzdelem első harcainak eredménye, hogy az ösztön átváltozott észszé. E küzdelmek fáradalmi élesítették ki annak gondolkodó képességét.

Ekkor kezdődött el az emberi ész küzdelme, a csak ösztönrel (?) rendelkező állattal. Az emberi ész csakhamar belátta, hogy önmagában feladatának meg nem felelhet: segítségül kényszerítette az állatot.

Az ember- és az állat-világ eme harcában azonban kapcsolatosan fejlődött az állati ösztön finomsága is. Az ész és az ösztön egymás elleni harca tökéletesbítette mind a kettőt.

A predestináció azonban egyenetlenné tette e har-

czot. Az ökör végre is járomba hajtotta a fejét. A ló villámgyorsasággal röpítette a hátára felkapó embert a menekülő vad után.

Az állat gyámoltította az eddig gyámoltalan embert, csak azért, mert erre predesztinálva volt, hogy ez tökéletesbülése útján mindinkább leigázza őt.

A melyik állat legelébb vesztette el önállóságát, amelyik legelébb váltotta be természetadta szabadságát a szolgaság jármával — ez az állat a ló volt.

Csak el kellett felednie a pázsitos rónát, amely eddig az övé volt egészen, hogy megszeresse az embert. Ez menhelyet épített néki az időjárás viszontagságai ellen. Ez védte őt a vérengző vadállatok támadásaitól. Ez ápolta őt betegségében. Az állati ösztön mindezekért hálás volt, szabadságát adta érte cserébe.

Igy találjuk a lovat már a legrégebb korszakokban az ember mellett. A czölöp-építmények romjai között az emberi koponya csontja mellett ott van a lóé is. Mint be nem bizonyítható dolgot higyjük azt, hogy a ló itt már, mint az ember segítő társa, primitív körülményei között nélkülözhetetlen teherhordó házi állatjaként szerepelt s hogy az itt feltalálható lócsont-maradványok nem mint a lakomák alkalmával felhasznált zsákmány el nem fogyasztott részei kerültek ide.

Hogy a ló már mint hasznos háziállat Krisztus előtt 3500 évvel szerepelt, erről biztos tudomásunk van. Chiu-Nong kínai császár, a ki állítólag az első szekeret feltalálta, a lovat már ebbe be is fogta. Sőt ugyanekkor már a ló hadi czélokra is felhasználtatott.

A lónak őshazájául tehát történelmi valószínűségek szerint Ázsiát kell, hogy vegyük. Itt és Afrikában található meg manapság is a ló vadon élő rokonai.

A mongol népfajok vándorlásukban a lovat már mindentüvé magukkal viszik, mint teherhordó s hadi czélokra szolgáló állatot.

akarta csaklizni s vadászatásaink alkalmával gyönyörködött az okos állat szolgálataiban. Sok szép tulajdonságait külön-külön nem soroljuk fel, a vadászember úgyis tudja, melyék a jó vadászkutya ritka jelességei. Leginkább vízivadászatra s fűrjezésre használtuk. Szelességét, hevesességét elvesztette, kitarató és páratlan kereső lett belőle. A megsebesített, vagy elesett vízimadarat kikereste a legsűrűbb nád közül is, úgy bánt velük, mint a himes tojással szokás bánni. Parancsszóra feltétlenül azonnal engedelmeskedett, szóval mintaképpé vált társai között.

* * *

Midőn »Lord« öregedett, kezdett megrokkanni; előbb oly ruganyos izmai hamar felmondták a szolgálatot. Vadászatának alkalmával mutatkoztak rajta a fáradtság és kimerültség nyomai s ekkor behelyeztetett a kiszolgált munkás, a jól megérdemelt nyugalom állapotába.

Ez időtől fogva télen a meleg konyha, nyáron a napsugaras tornác volt nyugodalmas tanyája.

Ha a puskát és a vadászati előkészületeket meglátta, ez időben is látszólag felpezsdült a vére, fiatalos hévvel ugrált és nyivákolt s félnapig is elszomorodott, ha otthon kellett maradnia.

Ekkor azután épen úgy, mint az öreg emberek, a kis gyermekek és nők játékszerévé vált. Nem szívesen cselekedte meg ugyan a különféle kunsztokat, de nagy inyencz lévén, a kövér falatok ily, komoly természetéhez nem illő dolgokra is elcsábították.

Azt már a csehországi kutya-akadémián elsajátította,

hogy mint kell lábának felemelésével valamit kérni. Ily helyzetében rendkívül komikus, de egyszersmind kedves alak is volt. Mozdulatlan állapotában mintául szolgálhatott volna a szobrásznak. A két lábón való állást, silány pudlik és ölebek sokat produkált kunsztját, sohasem tanulta meg, valószínűleg nem akart olyan mélyen sülyedni.

Annál nagyobb örömmel és kedvvel hordozta a számára készült födeles kosarat, eljárt a mészárszékbe s az általa hozott dolgokat bátran megvédelmezte a kutyapajtásoktól.

A közelben lakó iparosok és kereskedők igen jól ismerték, holmi aprólékos dolgokért csak őt küldöttük. Pénzt nem igen biztunk reá, csak ha trafikba ment szivart venni. Kosarában volt a bevásárló könyv, melyben föl volt írva minden. Mikor a kereskedésben kiszolgálták, rendesen kapott valami harapnivalót s ha hazaszállított mindent, otthon is megkapta a maga porcióját; ez volt a nyitja annak, hogy miért szeretett ő bevásárolni járn.

Fiatalabb korában nagy tolvaj volt. Addig, míg sok korbácsolással a lopásról le nem szoktattuk, nem volt előtte biztos semmi. Kilopta a fazékból is a húst. Ellátogatott a szomédokba is. Ily alkalommal egyszer pórúl járt. A közelben lakó öreg sakter, midőn a »Lord úr« egy pompás libamáját elemelt — utána dobta a kését; ez keresztül fúrta a fülét, belement a nyakába is, úgy menekült haza a késsel a fülében, de azért a libamáját el nem eresztette.

Később ezen rossz tulajdonságait egymásután levetette, sőt tény az, hogy a tolvaj macskákat, ha a lopást észrevette, kegyetlenül üldözte, martalékukat ugyan elvette és el is fogyasz-

Hogy milyen szerepet játszott a ló a világ összes népeinek történetében, ezt talán fölösleges volna e helyen bővebben részletezni. Nagy Sándor harci paripája, *Bucephalus*, a történelemben nevet vívott ki magának. Gazdája szeretete s a kegyelet ugyanezt a lovat a szobortalapzatra állította.

Az egyes nemzetek lótenyésztése mindig egyenes arányban állott a népek jólétével. A lótenyésztés hanyatlása, ha nem is vonta maga után közvetlenül az egyes nemzetek anyagi romlását, de mindig ennek előjelét lehetett tekinteni.

Talán egy népnek a története sincs úgy összeforrvá a lóéval, mint a miénk — a magyaroké.

Ugyan ki merné elvitatni tőlünk, hogy a mi őseink nem lóháton jöttek ki őshazájukból, Ázsiából?

Nem-e a lónak köszönhetjük, hogy Isten áldotta szép hazánk a birtokunkba jutott és hogy azt ezer éven át oly páratlan vitézséggel meg is tartottuk? Ugyan nem lóhátról tomboltunk-e a porba omlott Európa homlokán?

Oh, én azt hiszem, nem esem túlzásba, mikor azt mondom, hogy a mi négylábú barátunknak, visszatekintve hatalmas történelmi multjára, a mi dicsőségünkben velünk teljesen egyforma része van.

Népregéink, népköltészetünk kincsei telítve vannak a ló nem méltánytalan említésével. Kiben nem ébred fel a rokonszenv, ha a szép Rozgonyi Czeczília »Muczi« paripájáról hall mesélni? Ki nem hallotta meséit Bogár Imre, Rózsa Sándor aranyablás, ezüstkantáros pejparipájának? Különösen a betyárvilág mondáiban szerepel sokat a betyár kedvencz lová, melynek oly sokszor még a csókból is kijár a betyár szeretője részéről. Hát a népdalok, melyek telidestele vannak mind a pejparipákkal, meg a sárga csikókkal. A magyar ember az aranyépízt is »sárga csikó«-nak nevezi.

A magyar huszár — az »Isten legszerettebb, a világ

legelső katonája« — nincs-e összenöve lovával? — Miért nézi le a huszár a többi fegyvernembeli katonaságot? Mert lenézheti, mert lovon ül. Milyen jókat nevetünk a huszárörmester elmés élcelődésén, mikor magasságának tudatában azt kérdezi a gyalog masirozó bakától: »Hé öcsém! milyen idő van odalent?«

Köteteket lehetne összeírni azokról a sok apró történetekről, melyek mind a ló mondaköréből szólnak.

Ez az állat, hátán az emberrel, meghódította az egész világot s ugyanekkor megszerettette magát az egész világgal. Az a telivér fővárosi gyermek, a ki még elhiszi, hogy a kék szilvát Ujpesten a gyárban csinálják, az már tudja, hogy a tavalyi derbyt »Pardon« nyerte meg — Adamszal a hátán. De az a magyar parasztyerek, a ki még elhiszi, hogy édes anyja a húsvéti kalácsot kakastejjel dagasztotta, az már megüli a szórén a lovat, úgy, mintha hozzá lenne nőve a ló hátához.

Különösen nálunk otthon van a ló mindentűt.

Úri asszonyokat hallunk vitatkozni kellő tájékozottsággal egy-egy versenyló »nyerési esélyeiről«. A kis parasztkölyök pedig a »Nyanya« és »Apa« szó után harmadiknak bizonyosan a ló nevét tanulja meg kimondani.

Ez a mi kedves négylábú barátunk pedig akkor, a midőn habtól tájékozva röpit bennünket a hátán tova, vagy a mikor hámba dölve húzza maga után a földet turo ekét, ez nem is sejti, hogy milyen szomorú sors vár reá a háládatlan ember részéről.

Ez a ló, amely a kezdetnél bizonyára erős ellentállással küzdött az emberrel szabadságáért, mikor azután a küzdelem után megadta magát s úgy megszerette az embert; ez a ló, amely épen az ember szolgálatában levetkőzte, elvesztette összes természetadta fegyvereit, úgy, hogy manapság magára hagyatva, több mint valószínű, hogy gyámoltás nélkül a maga gyámoltalan állapotában elpusztulna, nem lévén neki az a kitarító erős

totta, de ő maga asztról, polcraól nem lopott el semmit, sőt bármily éhes volt, az elébe tett ételhez mindaddig hozzá nem nyúlt, míg arra külön engedélyt nem kapott.

Csodálatos volt a gyermekekhez való ragaszkodása és az a végnélküli, határtalan türelem, melylyel minden incselkedést elszenvedett, még ha fájdalmat okoztak is neki; siró hangokat hallatott ugyan, de sohasem tért a megtorlás terére. A kicsinyeket egyszerű felhívásra örömmel elkísérte az iskolába, sőt ha figyelmeztettük, bizonyos időközökben még el is ment eleibök.

Hogy bizonyos emlékező tehetséggel is rendelkezett, annak több jelét adta. Így például egy érdekes eset.

Halászladikjaink egyikének orrán egy nagyobb hasadék volt. Abba a hasadékba véletlenül egy alkalommal úgy beleszorult a lába, hogy csak nagy bajjal tudtuk kiszabadítani. A szegény állat igen sokat szenvedett.

Később, hónapok elmultával, midőn ugyanarra a halásztanyára kerültünk, mindig felismerte azt a bizonyos ladikot, semmiképen nem akart beszállani, vagy ha mégis erőszakoltuk, nem mert a ladik orrára állani. Ez a körülmény is biztosan azt tanúsította, hogy emlékezik az egyszer megtörtént balesetre. Ezt a dolgot már nem annyira az őszöu, mint a visszaemlékezésnek kell betudnunk, mert hiszen más csónakba szívesen beszállott, elfoglalta megszokott figyelő helyét s csak épen azzal az egyetlen ladikkal tett kivételt. — Érdemeségének legkitűnőbb bizonyítékát azonban akkor szolgáltatta, midőn egyszer halálos veszedelemből mentett meg az által, hogy szeren-

csétlen helyzetemről hírt adott s midőn már majdnem beleveszttem a nádasba, hozzám vezérelte a megmentő ladikos embert.

Egyszer kirándulást terveztünk a pár kilométer távolságban lévő erdőszéligbe, azzal az elhatározással, hogy az éjet s a másnapot is ott töltjük el az erdei lakban.

A gyermekek, mint más alkalmakkor is, teherhordásra kényserítették a szegény állatot, az ő kosarába rakták be legföltettebb eszközeiket, köztük a czéllövő puskához való töltevényeket és egyéb játékszereiket. »Lord úr« egy darabig hűségesen meg is felelt a reá bizott kötelességnek, de azután nagyon kifáradt s leletévén a kosarat, meg is pihent. Figyelmeztettük a fiukat, elég volt a játékból, ne kinezgessék a fáradt vén szolgát. Lord úr hálás tekintettel nézett reánk, különösen midőn leültünk pihenni és szépen beszélgettünk vele. Azalatt a fiuk szerte barangoltak és ismét magukkal vitték az öreget s valószínűleg, midőn eltűntek a láthatárból, ismét kényserítették a teherhordásra

De alaposan meg is járták. Az erdei úton nagy szomorúkodások közt jelentették, hogy az öreg — míg ők valamelyes kigyóüldözésre indultak — elvesztette, azaz hogy a vén lurkó eldugta a kosarat s bármit csinálnak is vele, nem akarja megmutatni, hogy hová tette.

— Ez a büntetés az állatkinzásért ... nagyon jól van ... miért nem fogadtatok szót.

A fiuk könyörögtek: vegyem én elő az öreget, nekem talán megmutatja, hol hagyta el a kosarat.

Én kapacitáltam az öreget, de nagy hiába. Tudtam, hogy ha akarná, odavezetne az elveszett kosárhoz, de azt is láttam,

szervezete, mely megvan vadon maradt testvéreinél, nem is tudja, hogy a hosszú szolgálat jutalma mi lesz?

Az, hogy az ember csupa szeretetből (?) a gasztronómia tárgyai közt sem nélkülözheti . . .

A küzdelem, melynek színtere feltétlenül az ember legprózaibb telhetetlensége: a gyomor lesz, már megkezdődött.

Tessék megnézni a példát mutató, a minden tekintetben utánzásra kényszerítő életet egy-egy nagyváros utcáin. Előttünk robog a villámos kocsi, játszi könnyűséggel röpítve tova a benne ülő embertömeget. Itt szalad az orrunk előtt egy sürgöny-kihordó. Ez a villámmal beszélget, ennek az üzeneteit hordja széjjel és épen azért, mert sietős az útja — nem lovon, de »bicziklin« jár. Ott pedig egy monstrum nagy alkotmány tör elő az utcák tömkelegéből — egy óriási kocsi — telve lisztes zsákokkal. Azt sem a ló húzza, de benzin hajtja, — mert a benzin olcsóbb, mint a széna és a zab. Meg a gépkocsit, ha megbetegszik, a gépész-doktor biztosabban meggyógyítja, mint a világ legügyesebb lódoktora a mi kedves pejparipánkat.

A biczikli — ez az ördögös masina, a lónak ez az első sorban esküdt ellensége; nemcsak az utcák ficsúrjait röpíti már, de még a katonaság szolgálatába is befúrta magát. Ma ugyan még csak korlátozottabb alkalmazásban, de csak idő kérdése, hogy lássunk egy az utcákon végigszaladó, csupa kerékpáron ülő egész szakasz katonaságot. Mert hát a biczikli még olcsóbb mint a motor, ennek még benzin sem kell. És mi hajtja itt a bicziklit? — A konzerv! Pompás eledel ez és lóhúsból készül.

Az embernek létérti küzdelmében már csak alig van szüksége a lóra.

A ló gyorsasága neki már gyarló. Gőz kell! Vilám kell! Mert élni kell.

Baláss Sándor.

Ovibos moschatus.

hogy nagyon el van fáradva, nem engedte iránta való nagy szeretetem, hogy talán veréssel kényszerítsem; a leczke meg nem ártott a fiuknak, kik különösen másnap nagyon el voltak keseredve. Megvolt a czéllövő puska, de nem volt hozzávaló töltés; a léghajókat sem lehetett feleregetni, mert a spirituszos üveg szintén az elvesztett kosárban maradt. A fiuk multsága alaposan el volt rontva, szidták és korholták érte az öreg állatot, lehet, hogy titokban el is püfölték, mert Lord úr rendes szokása ellenére nem kóborolt velük, csak mi hozzánk húzódt.

Késő este volt, midőn másnap hazafelé indultunk. A sziklás erdei utakon fáklyák mellett bandukoltunk dalogatva csendesen.

Midőn arra a tájakra érkeztünk, hol előző nap a kosár eltűnt, az öreg kutya kezdett nyugtalanodni, itt-ott beszaladt a fák közé.

— Menjetek csak előre, de előbb ide az egyik fáklyát, megkeressük a kosarat.

Úgy is történt. Lord úr vezetett le a völgy felé s egy sűrű bokor alól eldélta a kosarat. Nem hiányzott belőle semmi. A fiuk is megbékültek s megfogadták, hogy azután soha sem fogják kizozni és megharagítani Lord urat, nehogy hasonló kalamitás érje őket.

* * *

A meleg nyár legnagyobb részét a hegységben, a festői várhegyen levő nyári lakásban töltöttük. Ide vittük magunkkal a hú állatot is. Bátran megtehetjük, hiszen annyira megfogótt

ereje, hogy a szőlőkben való csatangolással mezőrendőri kihágást nem követhetett el. Egyik kiálló szikla napos oldalán feküdt naphosszat és tekintetét végig jártatta a szép bánati rónaságon, hol jobb időkben annyi szolgálatot tett. Később, ősz felé, már az ételt is érintetlenül hagyta s egy reggel ott találtuk megdermedve a szikla tövében.

* * *

A gyümölcsös legmagasabb pontján, a százados diófa alatt a család apró tagjai, a kis fiúk és leányok, minden kigondolható szerszámmal egész délután ásták azt a négyszögű gödröt, mely Lord úr hült tetemei számára volt sirhelyül kijelölve.

A végső nyugvóhelyet kibélelték mohával, szénával, illatos demutkákkal s a hegyoldal legszebb virágaival, nagy koszorút is kötöttek . . . és készültünk a temetéshez.

Az őszi nap félig már lemerült a nagy síkság tengerébe, vérvörös és sárga búcsú sugarai bearanyozták a rónaságot, midőn Lord urat oda tettük a keskeny sirba. Gondosan, nagy szeretettel helyeztük el a kis dombon a virágkoszorúkat, a gyermekek lassan siráncokoztak és mi türés, tagadás benne, a mi szemünkben is fel-felcsillogott a megihatottság könyve.

Ha szokásos volna fejfát állítani az ilyen hú és ragaszkodó állatnak, bátran rá lehetne írni azt az epitáfiumot: »Hűségben, ragaszkodásban, kötelességteljesítésben példátul szolgálhatott az embereknek.«

Perjéssy Lajos.

ORNITHOLÓGIA.

Kabafajaink meghatározási kulcsa.

A kabák, vagy bagolyháják (Circi) igen nehezen megkülönböztethetőknek tartatnak fajok szerint egymástól, minthogy kor és ivar szerint rendkívüli változékonyságnak vannak alávetve tollazatuk színére nézve, — másrészt pedig nagyságban igen megegyeznek egymással — s végül, mert a színezetbeli variációk majdnem ugyanazonosak minden fajnál. Ennélfogva természetesen csupán a tollszínezetre támaszkodva, sokszor még a legavatottabb ornitológus sem igazodhatnék el teljes biztonsággal a fajok determinálásánál, ha egyéb útbaigazító rendelkezésre nem állana s ezt némely morfológiai és konstans színbeli sajátosságban fel nem találná, melyek figyelembe vételével azután játékká válik részére, de sőt még a kevésbé avatott műkedvelőknek is, az egyes fajoknak s ivarjainak felismerése, illetve biztos meghatározása. Hanem még ma is ritka az oly ornitológus, mely a kabafajokat illetőleg teljes avatottsággal képes a fajok determinálása körül eligazodni s a fajok szerint való jellemző bélyegeket, mint állandó karakterjegyeket, pontosan ismerné; a vadászok közt meg alig akad egyetlen egy is ilyen. Pedig az egész dolog — mondhatnám — játék és távolról sem olyan komplikált valami, mint a minőnek talán látszik ez, a mi az alábbiakból ki fog tűnni.

Hazánkban a bagolyhájáknak, vagyis régi magyar nevük szerint (a hogy a sárréti és ecsediláp környéki vadászok, halászok nevezték): kabák-nak, ezen talán egy kissé különösen hangzó technikus terminust a kobak vagy kabokra emlékeztető nagy fejüktől véve, négy faja és egy fajtája, vagy alfaja fordul elő, u. m.:

1. a sárgafejű (*Circus aeruginosus*),
2. a fekete (*C. var. (?) unicolor*),
3. a fehér (*C. cyaneus*),
4. a kékes (*C. pygargus cineraceus*) és
5. a csikosfarktövű kaba (*C. macrurus pallidus*).

A két első alaktól egyelőre eltekintve, a három egymásután következő fajt fogom elsőbben is tárgyalás alá venni, mint-hogy tulajdonképen ez a három faj áll egymással oly rendkívüli hasonlósági viszonyban; — ellenben a *C. aeruginosus* és *unicolor*, tolluk színezeténél fogva, egészen elütnek e csoporttól s azonnal teljes biztonsággal megkülönböztethetők minden más *Circus* alaktól.

Általános, illetve közös megkülönböztetési jegyet képez ezeknél a fajoknál — a nemet (Genus) jellemzőleg — a bagolyszerű, tömzsi kabakfej a szemeket többé-kevésbé éles kinyomatokban körülvevő bagolyszerű tollkoszorúval; továbbá a

sohasem egyhangú vagy komor, ellenben mindig élénk, illetve sok tekintetben kirívó színű tollazat, mely igen lágy, finom és selymes, mint a baglyoknál. Szárnyuk nagy, hosszú, valamint a farkuk is; úgy szintén alszáraik (csüdek) is igen hosszúak (magasak), mintegy a mocsárok, kopolyákban gázlásra alkotvák, a mire életfeltételükből kifolyólag tényleg utalva is vannak.

Tollazatuk színét illetőleg, a szükségtelen töviről-hegyire való részletezést mellőzve, csak a következő színbeli sajátságait hozom fel:

Fiatal *Circus cyaneus*.

a) A teljesen kiszínezett idősebb hímek teste fölül többé-kevésbé világosabb vagy sötétebb hamuszürke, illetve ezüstszürke az igen véneknél (*C. cyaneus* et *macrurus*); némelyek azonban majdnem galamszürkék (*C. pygargus*). Nagy evező-vagyis vezértollaik feketék. Alrészök selyemfényű hófehér, némi kevés (kisebb) foltozással, vagy színes pettyezéssel és karcokkal a begyen és hason, melyek a korrallal egyre fogynak, végre majdnem egészen eltűnnek, vagy csak alig kivehető (halványan elszínesedett) szórványos karcok alakjában tűnnek föl. Farkuk fölül egyszínű szürke, vagy világosabb alapon széles szürke keresztcsávokkal, vagy ugyanily színű nagy foltokkal rakott s

ugyancsak minden egyes farktoll külfoszlánya is sötét, míg a tollak belső, széles zászlaja alul-felül nagyjából hófehér, úgyszintén a felső farkfedő-tollak (farcok) is.

b) A fiatal hímek, valamint a fiatal és öreg nőstények, mely utóbbiak sohasem öltik föl a kinőtt hímek leírt tollruháját, színezetben mindhárom fajnál egymáshoz hasonlítanak. Főleg sötét alapszínűek, többé-kevésbé élénk (vagy elfakult) rozsdasárga, illetve rozsdás színű tollszegésekkel s csúcsfoltokkal tarkázva, — míg testük alrészén a rozsdaveres, illetve sötét agyag vagy egyöntetű rozsdasárga szín dominál, több-kevesebb hossz-

A másik fajok nagy szárnytollai hosszúság tekintetében más arányúak.

Meg kell még emlékezni e fajnál a felső farkfedők színéről, melyek az öreg példányoknál *tiszta fehérek* (minden makula nélkül valók); ellenben a fiatal hímek egyes farkfedői elmosódott kis, a nőstényeknél azonban többnyire nagy alakú (hársfalevél formájú) rozsdaveres folttal jegyezték. — A másik fajoknál ezek a jegyek más alakúak.

Csikosfarktövis kaba (Circus macrurus). Fiatal ♂.

folttal tarkálva. Farkukat széles sötét szalagok, illetve sávok keresztezik alul-felül s minden egyes farktolluk színes alapszínű. Farcokjuk többnyire tiszta fehér alapszínű, — azonban az ezen előforduló pettyek, vagy csíkok a fajokra nézve igen jellemzők.

Az általános jellemzés tekintetéből imént elmondottak teljesen elégségesek; azért már most rátérhetünk a fajok diagnosztikájára.

I. *Circus cyaneus* L. Ennek a fajnak úgy a fiatal, mint az öreg példányait (hímeket és nőstényeket egyaránt) biztosan felismerhetni arról, hogy:

5-ik nagy szárnytollának (vezértollának) külső szegélye öblözetesen bekeskenyült (szűkített v. kímetszett) s a 4-ik evezőjének belső (és külső) zászlaja is beöblösödéssel bír (kímetszett), holott ezek a jegyek a másik fajoknál nem fordulnak elő.

Bár ezek a jegyek feltétlenül elégségesek e faj csalhatatlanul biztos meghatározásához, mégis felemlitem még a következőket:

3-ik vezértolla szembenőzően hosszabb az 5-iknél, de a 4-ikhez igen közel áll, ezek kb. vagy majdnem egyenlők, de a 4-ik valamivel mégis hosszabb, ez a leghosszabb.

II. *Circus pygargus* L. [*cineraceus* Bp.] Ennek a fajnak biztos ismertető jegyét mindkét ivarnál és minden korban az képezi, hogy:

1-ső evezője belfoszlányának (zászlajának) szög alakú kímetszése s a 2-ik evezője külszegélyének öblös beszűkülése szembenőzőleg igen távol esik e tollak tövét takaró szárnyfedőtollak hegyétől (azok által nem fedetik), holott a másik fajoknál fedve vannak, vagy legfeljebb 1-ső evezőjük belső kímetszése búvik ki egy kissé (sohasem nagyon feltűnő módon) a fedőtollak alól; 2-ik evezőjük külső kímetszése (a beöblösödés) azonban mindig rejtve van.

A vezértollaknak egymással való hosszúsági arányai s kímetszései e fajnál mint morfológiai, illetve faji karakterjegyek, alig jöhetnek tekintetbe, mert a következő fajával (jelentéktelen eltérésektől eltekintve) azonosak. Hanem különös ismertető jegye még e fajnak, hogy felső farkfedői a vénéknél világos szürkék (♂), vagy pedig tiszta fehérek (♀), egyes tollak végén igen finom fekete karczczal (gerinczvonás) és némelyiken homályos foltocskával. — Jellemző még e fajra nézve, hogy — eltekintve a fiataloktól — farkfoltjai igen nagyok

szabályos alakúak s a szélső tollakon igen élénk (vér- vagy rozsdaveres) színűek.

III. *Circus macrurus* Gm. [*pallidus* Bp.] Ez a közönséges *Circus* fajunk azáltal különböztethető meg az előbbtől (a *C. cyaneus*sal lehetetlen összetéveszteni), hogy *nem bír azokkal a karakterjegyekkel*, melyek az előbbinél említve voltak. Az 1-ső és 2-ik evezők *kimetszései* ugyanis, minthogy e faj rövidebb szárnyú az előbbinél, *nem nyúlnak ki a szárnyfedők alól*, hanem azok által fedve vannak, legfőleg az 1-ső lebel kimetszése kerül egy kissé a fedők csúcsa fölé. Jellemző még, hogy felső farkfedőtollai *keresztcsíkosak* már a fiataloknál is, bár ezeknél még halványan (elmosódottan) tűnnek elő és mindig rozsdásszínűek. Ellenben az öreg példányok e csíkolásai nem színesek, ellenkezőleg sötét hullámvonalak alakjában tűnnek elő, illetve keskeny keresztzalagokat képeznek és azonnal szembetűnnek.

Két utóbbi fajnál utbaigazítóul szolgálhat a fiatal példányokra vonatkozólag, hogy ezek alrészén az egyöntetű, rajzolatokkal kevésbé gazdagon, sőt gyakran csak szórványosan tarkált alapszín, míg a *C. cyaneus* alaknál inkább a rajzolatokkal gyakran szinte túlhalmozott alakrész a jellemző.

A következő két *Circus* alak tollszínezete annyira sajátlagosan jellemző, hogy erről első tekintetre felismerhetők s a legnagyobb tájékozatlanság mellett sem téveszthetők össze a másik fajokkal.

IV. *Circus aeruginosus* L. Ez a faj nyelvukat tekintetében anatómiailag is eltér amazoktól, amennyiben sokkal hosszabb nyelve (illetve nyelvtöve) van. Fő ismertető jele azonban a színezete s különösen minden korban *egyszínű (szalag és foltok nélküli) farka*, — továbbá — *világossárgás, vagy sárgásfehér (esetleg túlnyomóan fehér) feje és torka*. Ezenkívül jellemzi még e faj példányait a *túlnyomóan sötét, barnás fő színűk*.

V. *Circus unicolor* Radde. Ez a még kétes forma is előfordul nálunk. Testnagyság tekintetében valamivel (legalább a him) kisebb, gyengébb az előbbinél s abban különbözik amattól, hogy *fiataljai egyszínű sötét, illetve pörköltkávé-barnák a fejjel és torokkal együtt, legfőleg a tarkóban van egy kevés sárgás (v. rozsdás) tollacska s esetleg a fiatal nőstények fejetején egy levélidomú rozsdás folt*. Dr. Lendl Adolf dermo-

plastikai laboratóriumában jelenleg is van egy tipikus példány e formából (honi példány), mely teljesen *egyszínű sötét kávébarna, csak a farka halványszürke*. A *tiflisi* muzeum tipikus példányai is hazánkból kerültek (két darab).

Még nincs eldöntve, hogy ezen — *Radde*, a Tiflisi muzeum igazgatója által kreált¹⁾ — forma individualitás-e csupán, vagy pedig önálló faj, avagy fajta (subspecies)? — Úgy látszik azonban, hogy ennél a formánál aligha mégis egyéni elváltozással van dolgunk. Én hazánk délvidékén elég gyakran lőttem; a horgosi tó körül (Csongrád vm.) augusztus és szeptember hónapokban mindig megjelenik s gyakran kerül puska elé és ezek mind ilyenek, t. i. egyszínűek: fejük, torkuk sötétbarna. Fészekaljakat is láttam már e formából, melyek teljesen sötétbarna fiókokat tartalmaztak. A halászok azt állítják, hogy ez a madár avas törek-nádcsonon fészkel, míg a tipikus *C. aeruginosus* faj vízben álló bokrokra rakná fészket.

Az *unicolorra* vonatkozólag *Floericke* említi, hogy Transkaspiában túlnyomóan ilyeneket lőtt. *Chernel* idevágólag a következőket írja: »Nálunk szintén több ily példányt láttam már s *Almássy Gy.* barátom gyűjteményében van is belőlük. Egy a velenzei tavon 1892-ben lőtt s a Nemzeti Muzeumban levő példány annyiból érdekes, hogy a rozsdás szín a fej hátulsó részén a nyakszirt táján némileg a homlokra mutatkozik csupán, különben az egész madár sötét kávészínű.«²⁾

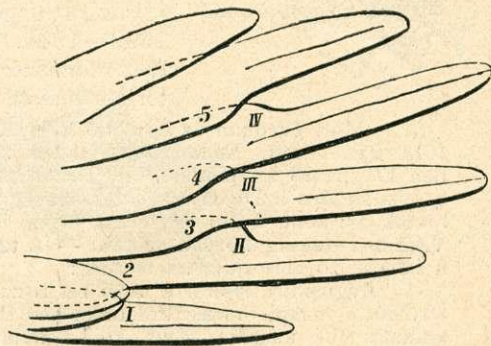

A fekete kaba (*Circus unicolor* Radde) ♂.

Ezek után még a *Circus* fajok meghatározása körül való biztosabb eligazodhatás végett, a kevésbé avatott vizsgálók kedvéért az alábbi kulcsot foglalom össze:

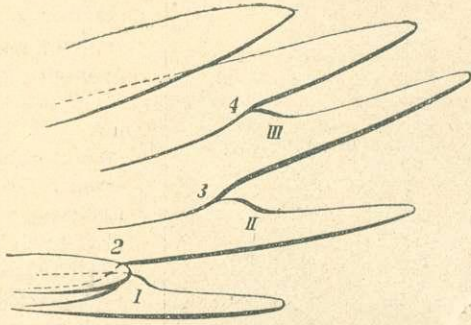
¹⁾ „*Ornis caucasica*“ Kassel 1884., pag. 107.

²⁾ „*Magyarország madarai*“, Budapest, 1899. pag. 385.

Circus cyaneus szárnya.

1. *Circus cyaneus*. A 3-ik és 4-ik lebel³⁾ kb. vagy majdnem egyenlő, ezek a leghosszabbak, de a kettő közt gyakran a 4-ik a leghosszabb. A 4-ik mindkét foszlányán, az 5-ik csak kívül kimetszett. Szárnyak alatt övek nélkül (öreg ♂). Az 1-ső lebel belső kimetszése kibúvik a fedőtollak alól. Szárnyak alatt (másodrendű evezők) három elmosódott szürke szalag (fiatal ♂ és ♀). Szárnyaljövek nélkül (öreg ♂). Szélső farktoll szélesebb (mint a két utánkövetkezőnél), szabálytalan alakú, rövid szürke foltokkal (öreg ♂). Felső farkfedők tiszta fehérek (öreg ♂ és ♀), vagy pedig gyéren pettyezetek (fiatal ♂) avagy nagy hársfalevél alakú foltokkal jegyezték (fiatal ♀). Gatyák egyszínűek, fehérek (öreg ♂ és ♀).

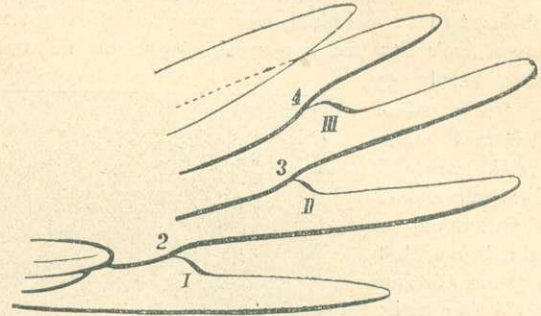

Circus macrurus szárnya.

2. *Circus macrurus*. A 4-ik lebel majdnem akkora hosszú, mint a 3-ik, ez utóbbi azonban valamivel mindig hosszabb, ez a leghosszabb. Belül és kívül csak a 3-ik, csupán kívül csak a 4-ik lebel kimetszett. Szárnyak alatt övek nélkül (öreg ♂). Az 1-ső lebel belső kimetszése rejtve van, vagy csak igen kevéssé áll ki. A nagy evezők befoszlánya alul halvány-sárgás (krémszínű), szürkés fuvalommal és fekete kereszt-sávokkal. A másodrendű evezőkön három átfutó szalaggal (öreg ♀). A fiatal hímek és nőstények sok szárnyalj-övvel s krémszínű fuvalom-

³⁾ A szárnyrajzokon a római számozás a lebelk belső, az arab számok azoknak külső kimetszésére vonatkozik.

mal; a test alrész egyfolytonosságú élénk (virítós) színnel festett; kevés rajzolat (fiatal és öreg ♀); vagy pedig tiszta fehér alig pettyezve (öreg ♂). Külső farktoll keskenyebb, harántos keskeny (szürke) keresztfoltokkal (öreg ♂). Farktő (farkfedők), fehér, hamuszürke sávokkal (öreg ♂), vagy bunkóalakú nagy rozsdás foltokkal (♀). Gatyák egyszínűek, fehérek (öreg ♂).

Circus pygargus szárnya.

3. *Circus pygargus* L. A 3-ik lebel a leghosszabb, ez mindig jóval felülmúlja a 4-ik lebel hosszát. Ezek kimetszései mint az előbbinél. A szárnyak alatt feltűnő két, párhuzamosan haladó, széles fekete szalag; felül a szárnyon (a másodrendű evezőkön) egy széles fekete szalag fut át (öreg ♂). Szélső farktoll igen széles, de szabályos alakú rozsdás (v. vérveres) kereszt-sávokkal (a fiataloknál). Felső farkfedők majd világoszürkék (öreg ♂), majd pedig tiszta fehérek, egyes tollak végén igen finom fekete gerinczarcokkal s némelyiken homályos foltoskával (idősebb ♀). Torok és mell hamuszürke; gatyák fehérek, vöröses sávokkal és foltokkal (öreg ♂). Az 1-ső lebel belső s a 2-ik lebel külső kimetszése távol esik a szárnyfedők csücsétől.

A *C. aeruginosus* és *unicolor* jegyeit eléggé részletesen ismertetvén, feleslegesnek tartom ezekre még egyszer vissza térni.
Lakatos Károly.

Egyleti élet.

Hazánkban Szegeden van az ország egyik legrégebb s valóban *mintaszerű* vadász - egyesülete. Hogy az az egyesület mennyire a nemes sport színvonalán áll s mit lehet igazi szakértelemmel s odaadó ügyszeretettel elérni, annak bizonyosságául álljon itt az egyesület igazgatójának hozzánk beküldött, egész tartalmában igen érdekes, kiváló szakemberre valló »igazgatói jelentése« az elmúlt 1899—1900. vadászati évről, melyet mintaszerűségénél fogva egész terjedelmében ezennel közzé adunk:

»Múlt évadban az egylet 5 körvadászatot tartott, melyen 1013 nyúl esett. A körvadászatokra 353 frt bevétel ellenében 171 frt 26 kr. kiadás volt. Tiszta haszon 181 frt 74 kr. Egy körvadászatra a Diana Vadász-Társaság tagjait testületileg meghívtuk, viszont a mi egyletünk tagjai is részt vettek a Diana Vadász-Társaság körvadászatán. — A terület beosztására nézve a következő előterjesztést teszem:

Augusztus 15-étől a tápéi rét tiszamenti kubikja és belső területe a makói országúttól balra eső Porgány érig vadászható galamb, fűrj, kacsára. Aug. 26-tól nyúlra és fácánkakasra is. Nem szabad vadászni: az összes feketéken; a tápéi réten a makói országúttól jobbra eső síkon, a marosmenti kubikokon

és ártéren, végre a tápéi komptól jobbra eső tiszamenti kubikokon.«

Szeptember 23-án az egész tápéi rét lezárul és a fekete, baktó-macskási töltéstől a Tiszaig eső része szabadul fel. Október 14-től a fekete másik fele is (a dorosmai műúttól a baktó-macskási töltésig) és a tápéi rét belső része szabadul fel nyúlra, fogolyra és fácán-kakasra stb. Kubikok és árterek letiltva maradnak.

Fent kitézött napok az időjáráshoz képest az igazgató belátása szerint kevés eltéréssel módosíthatók.

A vadállomány kitűnőnek mondható.

A múlt évadban hetenkint kétszerre megszorított vadászat és az enyhe télutó következtében a nyúl nagy állományra szaporodott fel. Fogoly kevés van. De a tavalyi állományhoz képest a fogoly is szaporodott, különösen a tápéi réten.

Fűrj — mint 4—5 év óta általában mindenütt — nálunk is kevés lesz.

Ez évben nem volt egy társas összejövetelünk se, a körvadászatokat kivéve. Indítványozom, hogy a Hubertus tiszteletere tartandó hajtáson terítékre kerülő azon fácánok, a melyek a tagok között kiosztandó 1—1 drbon felül maradnak, közös vacsorára fordíttassanak.

Fácán a múlt évadban körülbelül 80 drb. került terítékre.

Márczius 9-én 11 drb, 12-én 15 drb. fácánt eresztettünk ki a marosmenti kubikokon. Kémenczy K. tagtárs volt szíves a vadörököt ebbeli működésükben ellenőrizni.

A fácánost kellő védelemben és gondozásban részesítettük. F. év május havában a Tisza árja elborította a marosi kubikokat is a kisteleki járógig; az itt lévő fácánfészkek elpusztultak. Az innét kiszorult fácántyúkok második fészkeket a kubik és Maros közötti kaszálon rakták le.

Itt meg a június 5-én megkezdett kaszállással tették tönkre. 2 tyúk pusztult el ez alkalommal és 93 fácántojást,

48 kacsatojást találtunk a kasza után. Ezek közül 17 drb fáczántojást fészékben hagytam, 25 elpusztult, 51 fáczántojást pedig házi tyúkok alá tettem, amelyek egész rendszeren kiköltötték, 2 héig nevelték; ezután a felcseperedett csirkéket kieresztettem a kisteleki járon felüli kubikokra. A 48 drb. kacsatojás elpusztult.

Megjegyzendő, hogy a kisteleki járon felüli rész legalkalmasabb a fáczán tenyésztésére, miután ezt a területet az árm. társulat is megvédi a középvízállás behatolásától. Ide eresztetük tavasszal a tenyésztyúkokat is. Május 27-én azonban az árm. társ. a kisteleki járonál emelt gátat át akarta vágatni, hogy az azon túl levő fűzfa-csemetéit megöntözze. Fáczántyúkjaink éppen akkor költöttek javában. Ha ezt a rendeletét foganatosítja, egy kapavágással tönkre teszi fáczánosunkat, foglyainkat és az itt tenyésztett apró nyulakat.

A vadőr elég ügyes volt, hogy mikor észrevette a tervbe vett munkát, haladékat kért addig, míg nekem jelentést tesz. Én még azon este mindent elköttem, hogy az árm. társ. rendeletét visszavonja. Ezen működésemben dr. Nyilasy Pál egyleti ügyész úr igen hathatósan támogattott; az ő közbenjárásának köszönhetjük, hogy az árm. társ. a töltés átvágására 10 napi haladékat adott, mialatt a víz szerencsésen lepadt.

Öreg hím *Circus cyaneus*-ok.

Alig, hogy ezt a veszedelmet elhárítottuk, a kisteleki járon felüli kubikokon a szederindát kaszáltatta az árm. társ. Előző években csak a nagyobb fák körül vágatta, most a kubikoknak a töltés felé eső részén végig lekaszáltatta. Ezzel nemcsak nyugtalanították a fáczánokat, hanem bűvőhelyüktől is megfosztották s a fiatal csibéket fokozott mérvben kellett a szárnyas ragadozóktól óvni.

Ennyi viszontagság csaknem elcsüggesztett s azt a meggyőződést érlelte meg bennem, hogy jövőben fel kell hagyni a fáczántenyésztéssel, ha a fáczánok ragaszkodása a helyhez nem öntene új bizodalmat, mert a fönt leírt sok háborgatás dacára az állomány nemhogy fogyott volna, de meg is növekedett és biztos kilátásunk van rá, hogy az őszi hajtásban több fáczán kerül terítékre, mint tavaly.

Ugyancsak a marosi kubikokon jelenleg 5 drb ős tartózkodik és miután az őszek is előszeretettel keresik fel e helyet, felhatalmazást kérek a t. közgyűléstől, hogy ha a téli körvadászatok jól jövedelmeznek, a költségvetés keretén belül egy pár ősztűt beszerezhessek. Tavasszal a kubikon kieresztve, őszi egy kis állományt lehetne velök elérni.

Kacsa és egyéb vízivad — miután a tápéi réten a víz mindinkább kisebb területre szorul — leginkább a Fehértón és Fertőn található. A szárnyasvadra való vadászat előmozdítására Kováts József tűzoltó-parancsnok úr egy ladikot ajándékozott az egyletnek, miért is indítványozom, hogy ezért az adományáért a t. közgyűlés köszönetet mondjon.

Vadlúd a tavasszal kevés volt. Február végén az enyhe idővel igen szépen kezdődött a hűzás, azonban a márcziusban beállott télies időre elvonultak. Időközben a Fertő és Fehértó befagyott s végkép eltávoztak. Márczius végén amúgy is nagyobb vízre járnak költeni, vissza se jöttek. — A vízivad vadászata céljából a Fehértó mellett (Székhalomtól délre) egy vadászlak építését vettük tervbe. Szeged szab. kir. város tek. tanácsa 24,207/1891. sz. végzésével 100 □-öl területet engedélyezett is e célra. De az építkezésről lemondunk, mert az időközben odaépített útkaparó ház a megszállásra teljesen kielégítő. — A terület őrzését jelenleg Tari József és Tari Antal teljes megelégedésemre teljesíti. Kihágásért 8 vadorzót állított elő. Különös gondot fordítottunk a dúvadak pusztítására. — 1 rókát, 85 kutyát, 45 tarka varjút, 51 fekete varjút, 1 külüt, *) 2 görényt, 4 menyétet, 5 sólymot, 5 ölyvet, 1 réti sást, 1 sást, 18 macskát, 3 vércsét, 51 szarkát és 11 golyát pusztítottak el.

Télen a hó leesése után a fáczán, fogoly és nyulakat táplálni kellett. Szerencsére a hó rövid ideig fektűt a területen, így az etetés csak 24 frtba került.

Ezentúl engedtessek meg, hogy legalább négy vadász ugyanannyi nyúlhordozóval november hótól kezdve egymásra hajthasson a síkon is. Ezeket a hajtásokat tartoznak azonban előzetesen bejelenteni az igazgatónak a tagok felemlítésével. Ki ezen előzetes bejelentést és a résztvevők tevékenységét elmulasztja, 20—50 kor., ha négy tagnál kevesebben vesznek tényleg részt, 2—2 kor. büntetést fizetnek.

Ezt az indítványomat azzal okolom meg, hogy Dietzl a hajtást ajánlja az ivarok kiegyenlítése céljából. Dietzl-Mika »Az apróvad vadászata« című könyvében erre vonatkozólag ezt írja: »A kereső vadászat hátrányai nem jelentéktelenek, sőt mondhatni, igen nagyok. A kereső vadászat hátrányai, hogy ennél aránylag sokkal több nőstény nyulat lőnek, mint más vadászati mód mellett, még pedig azon természetes és tapasztalás által igazolt okból, mert ezek sokkal jobban kitartanak, mint a kanok, melyek rendszeren már lőtávolon kívül odébbállanak. Ha tehát valamely vadászterületen hajtóvadászatot sohasem tartanak, hanem a nyulakat mindig csak keresés közben lövik, az ebből származó hátrány könnyen belátható. Ki ezen állításunkban kételkedik, tegye meg az egyszerű kísérletet s vizsgálja meg a kedvező időjárás mellett ily módon lőtt nyulakat; saját szemével fog meggyőződni állításunk igaz voltáról. A nyúlállomány óvása tekintetében legkevésbé káros a hajtóvadászat, mert a nőstény nyulak rendszeren a hajtók között viszsamaradnak.«

A feketén annyira el van szaporodva a nyúl, hogy szükségesnek látszik ily módon való vadászata annál is inkább, mert ősszel a kereső vadászat alkalmával legnagyobb részt a nőstény kerül lövésre, télen körvadászattal mindkét nem egyformán, hajtásnál azonban nagyobb részt kanok kerülnek terítékre. A vadőrök észlelése szerint területünkön egyenlőtlen az ivar. Ennek bizonyosságául áprilisban több szétrugott poczakos nyúl bőrét találták és hozták be.

Végre indítványozom, hogy, úgy mint a múlt évadban, hetenkint kétszernél többet ne engedtessek meg a kereső vadászat, télen pedig a síkon való hajtás csak egyszer.

Endrényi Lajos.
vadászegyleti igazgató.

*) Küszönettel vennők, ha ennek a „külü“-nek a milétéről bennünket tudósítani sziveskednének, mert ilyen technikus terminust a zoológiában nem ismerünk.
Szerk.

Tudósítások.

T. Szerkesztőség! Sajó Károly úrnak »A Természet« 11-ik számában „Nyárfákat rontó pajzstetű» cikkére vonatkozólag bátor vagyok tisztelettel megjegyezni, hogy az *Aspidiotus spureatus* Sign. pajzstetű-fajt mint a nyárfa ellenségét én Szegeden már régen észleltem s ezt az Erdészeti Lapok 1897. évi 10-ik füzetében a Mytilaspis linearis Geoffr. pajzstetűről írt cikkemben közöltem is.

Szeged, 1900. szeptember hó 18 án.

Kiss Ferenc,
m. kir. erdőmester.

Grönland kietlen tájain tanyázik egy ritka kérődző tulokfaj, a melyet a tudósok *Ovibos moschatus* névvel jelölnék. Akkora majdnem, mint egy kisebb tulok; kócos, hosszúsőrű bundája van, színe sötétszürke fehér nagy foltokkal a hátán; tüske a homlokán igen széles, lapos, végén hegyes és kihajló. — Úgy látszik, már kihalt félben van ez az állat, mert már csak nagyon ritkán kerül belőle egy-két példány Európában, nona az angolok évenként kirándulnak oda vadászat végett. Az idén sikerült nekünk két szép és teljesen kinőtt példánynak a bőrét megszerezni; beszózott állapotban érkezett Grönlandból—Budapestre. Elég jól konzerválódott a hosszú úton, úgy, hogy még ki lehetett tömni mindakettőt. Az egyik most a M. Nemz. Múzeum állattárában látható, a másikat a moszkvai múzeum vette meg tőlünk. A 6-ik oldalon bemutatjuk t. olvasóinknak a mi múzeumunkban kiállított példány képét.

IRODALOM.

FÖLDRAJZ a gimnasiunok és reáliskolák számára. Az új terv szerint írta *Lasz Samu*. II. kötet (2. és 3. oszt.), kiadta *Lampel Róbert* Budapest, 1901. Ára 3 kor. 50 fill. Folyóiratunknak nem lehet czélja iskolai könyvekről ismertetéseket közölni és mégis ez esetben szívesen teszünk kivételt, mert egy olyan könyvről szólhatunk, a milyent a magyar tanuló ifjúságnak még nem adtak kezébe. »Földrajz« a címe és mégis élet a tartalma, mert a szerző, kit mint kiváló tanárt, szakembert és kedves tollú írórt régóta ismerünk, egy új elvet választott magának irányadóul és ezen az alapon dolgozta ki szép könyvét. — Előszavában ezt írja: »Az élet megnyilatkozását kerestem mindenütt; ez kapja meg a gyermek szívét, ezt domborítom ki tárgyalásaim fonalán ebben a munkámban is. Ez a gerince a könyvemnek. Ennek szolgálatában vázoltam a földrajzi tényezőket, írtam le az oro- és hydrographiát, az anya-föld kincseit, terményeit és termékeit, mutatom be az ember fajai szerint, háztartásában, foglalkozásában, egész oekoneomiájában. — Ép erre való tekintettel nem mellőzhettem az állatot és növényt, nem a Föld kincseit; megérintettem őket, habár csak vázlatosan is. Rendszeres feldolgozásuk a természetrajz feladata, de hogy miként nyulnak bele az ember háztartásába, gazdaságába, ennek feltüntetése a mi kötelességünk. Viszont, amivel a természetrajz a nagy, szinte beláthatatlan pensum miatt csak mostoháiban foglalkozhatik: az ethnographiát értem, azt tüzetesen feldolgoztam s pazarul illusztrálom a legjobb képekkel...«

És ezt az utolsó szögig be is váltja a szerző. Ezzel pedig egy új irányt jelöl ki a földrajzitanításban: a természet és annak életének megfigyelésére és megkedvelésére ösztönzi a tanulót. És ezt az új irányzatot örömmel üdvözöljük; de elismerjük egyúttal annak az ügyesen szőtt munkának a sikerét is, melylyel a szerző épen a biológiai ismereteket, azt, a mi leginkább vonzza a tanuló fiatal lelkét, összekapcsolja tulajdonképeni tárgyalásával. Bárcsak minden hazai iskolában követnék ezt a módszert.

Lapunk tisztelt előfizetőihez!

Lapunk IV-ik évfolyamába lépően, tisztelettel felkérjük nagybecsült előfizetőinket előfizetésük minél előbbjvaló szíves megújítására. Programmunk marad a régi. Ezután is a természet szeretetének ápolása és fejlesztése, az állattani tudományok, a vadászati és halászati s az ezekkel viszonyos szakismeretek kultiválása képezendi kedves feladatunkat az erre hivatott legkifünőbb munkaerők közreműködésével. Egyben jelezhetjük, hogy lapunk új (IV-ik) évfolyama bővített tartalommal jelenik meg, — s ennek daczára előfizetési ára marad a régi, vagyis »A Természet« a »Halászat« melléklapjával együtt egy évre 6 korona. A kik csupán a »Halászatot« óhajtják járattni, arra 3 koronájával fizethetnek elő. — Az előfizetési pénzek Dr. Lendl Adolf czimén (Budapest, II., Donáti-utca 7. sz.) küldendők be.

„A TERMÉSZET“
kiadóhivatala.

Egy alig használt, kitűnő Fückert-féle legújabb mintájú, önfelhúzó, 20 kaliberű Lancaster-fegyver, Leopold Bernhard csövekkel, pompás kiállítással, jutányosan eladó. Bővebbet a szerkesztőségben.

Több szépen kinőtt, eleven nagy uhu eladó. Bővebbet a kiadóhivatalban.

MÉHELÝ LAJOS KÖNYVÉT a magyarországi denevérekről a Magy. Nemz. Múzeum intézetünknek adta bizományba és csakis nálunk rendelhető meg. Ára 10 korona. Melegen ajánljuk lapunk t. olvasóinak, különösen pedig az iskolai és tanári könyvtáraknak.

Togaszdaságatmból ajánlok őszi és koratavaszi szállításra egy- és kétnyaras, gyorsnövésű csehpony-, stüllő-, csuka- és czompó-ivadékok, továbbá megtermékenyített fogas-stüllő-ikrát. **Corchus Béla**. Budapest, IV. ker., Molnár-utca 17.

FOTO-CZINKOGRAFIAI MŰINTÉZET.

MŰÉSZETI SOKSZOROSÍTÁSOK.

Clichek folyóiratok, könyvek, árjegyzékek és tudományos művek számára.

Kitűnő kivitelben, legjobb módszerek szerint előállítva.

— Jutányos árak. —

Czím csakis: BUDAPEST, VI. ker., Király-utca 30. szám.

TELEFON: 18—99.

„A TERMÉSZET“ szerkesztősége és kiadóhivatala: Budapest, II., Donáti-utca 7. dr. Lendl Adolf intézete.

4536 900. Nyomatott Markovits és Garainál, Budapes, Lázár-utca 13.